เรื่องเล่า...ริม เขื่อน

เรื่องเล่า...ริม เขื่อน

เจ้าของ	กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 811 ถนนสามเสน แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300 www.rid.go.th และ www.kromchol.com
พิมพ์ครั้งที่ 1	เดือนสิงหาคม 2551
จำนวน	50,000 เล่ม
ดำเนินการผลิต	ฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ สำนักงานเลขานุการกรม โทรศัพท์ 0-2241-0965 โทรสาร 0-2243-6926

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
National Library of Thailand Cataloging In Publication Data
กรมชลประทาน.
เรื่องเล่า...ริมเขื่อน._ _ กรุงเทพฯ :
กรม, 2551.
16 หน้า.
1. นครนายก_ _ ภูมิประเทศและการท่องเที่ยว.
2. เขื่อนขุนด่านปราการชล_ _ นครนายก.I. ชื่อเรื่อง.
915.9321

ไปเที่ยวเขื่อน...นะครับ

เช้าตรู่วันหยุดสุดสัปดาห์ "ธารา" ลูกชายจอมซน รบเร้าให้พ่อแม่ลุกขึ้นจากเตียงนอน เพื่อให้พาไปเที่ยวเขื่อนขุนด่านปราการชล จังหวัดนครนายก เพราะธาราได้เห็นจากทีวีเมื่อวันก่อนว่า **เขื่อนขุนด่านปราการชล** เป็น **เขื่อนคอนกรีตบดอัดที่ยาวที่สุดในโลก** จึงอยากไปเห็นกับตา

แล้วก็ถึง...
เขื่อนขุนด่านปราการชล

ทั้งครอบครัวใช้เวลาเพียง 2 ชั่วโมงกว่า ๆ จากกรุงเทพฯ ก็เดินทางมาถึงเขื่อนขุนด่านปราการชล จ.นครนายก ที่เมื่อได้เห็น ทั้งธารา และพ่อแม่ ก็ต้องตะลึงในความสูงใหญ่ของตัวเขื่อนที่ทอดตัวยาวขวางระหว่างภูเขา

ธารา รีบวิ่งออกจากรถตรงขึ้นไปยังสันเขื่อน หมุนตัวไปรอบ ๆ เพื่อมองดูทิวทัศน์ทุกด้าน ทั้งที่เป็นผืนน้ำกว้างใหญ่ของอ่างเก็บน้ำ ภูเขาที่โอบล้อมรอบตัว และไกลออกไปยังเห็นตัวเมืองนครนายกที่เต็มไปด้วยบ้านเรือน

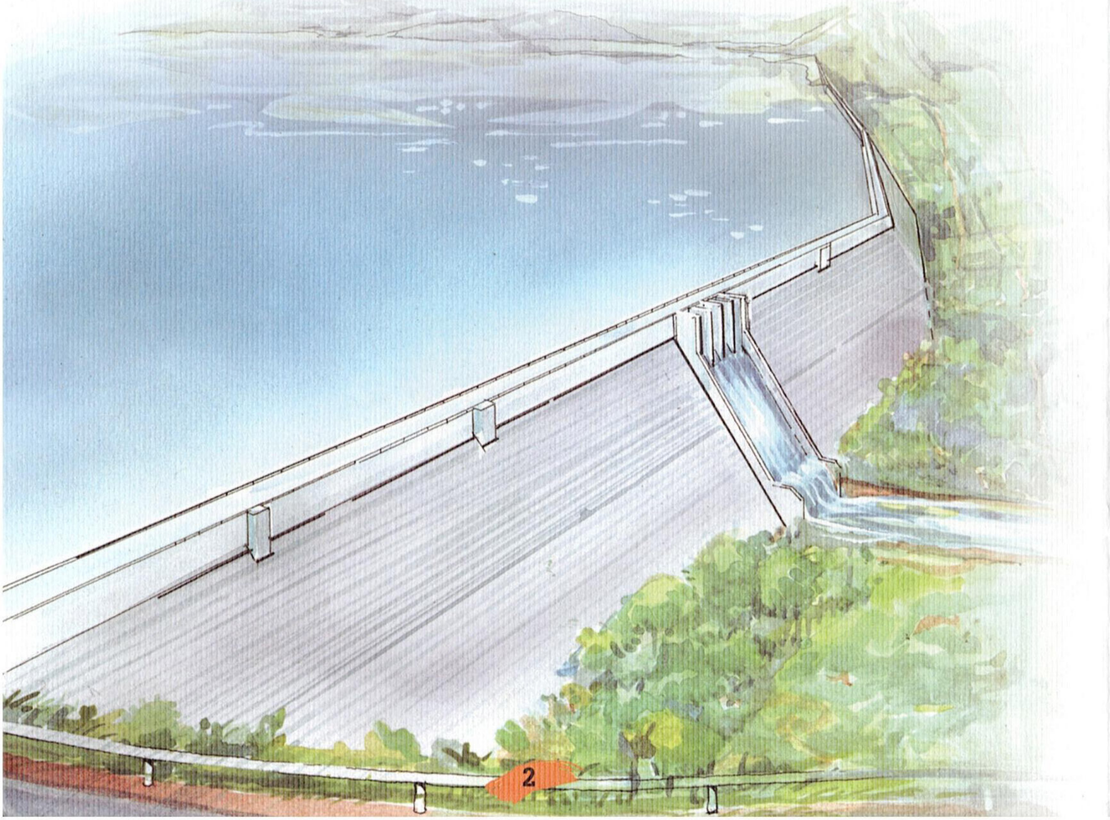

ยืนรับลมที่โชยพลิ้วมาพอให้เย็นสบาย และชื่นชมภาพที่สวยงามตระการตาที่อยู่ตรงหน้าได้พักใหญ่ เด็กชายมองเห็นเจ้าหน้าที่ชลประทานที่อยู่ประจำเขื่อนขุนด่านปราการชลเดินผ่านมาพอดี ธาราไม่รอช้า ปรี่เข้าไปหาเจ้าหน้าที่หน้าตาใจดีคนนั้นทันที เพื่อสอบถามเรื่องที่อยากรู้

"สวัสดีครับ ผมชื่อ ธารา วันนี้พ่อกับแม่พาผมมาเที่ยวที่เขื่อนขุนด่านฯ ครับ" ธารายกมือไหว้แนะนำตัวเอง

"สวัสดีครับ ผมชื่อ นที เป็นเจ้าหน้าที่ชลประทานประจำเขื่อนขุนด่านฯ ยินดีต้อนรับครับ" นายช่างชลประทานตอบด้วยสีหน้ายิ้มแย้ม

“ว้าว!!! เขื่อนนี่ใหญ่จังเลยนะครับ” ธาราร้องอุทาน

“ครับ เพราะเขื่อนต้องเก็บกักน้ำไว้ให้ได้มาก ๆ จะได้มีน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้ง และช่วยเก็บน้ำในหน้าฝนไว้ ไม่ให้ไหลลงมาท่วมบ้านเรือน เรือกสวนไร่นาไงครับ” เจ้าหน้าที่ตอบอย่างยิ้มแย้ม

“แล้วตรงนั้น ทำไมมีน้ำไหลออกมาครับ” ธาราชี้ลงไปตรงที่เห็นมีน้ำไหลออกมา แล้วเด็กชายก็ได้รับคำตอบข้อข้องใจนั้นว่า

“เขาเรียกว่า **ทางระบายน้ำล้น หรือ Spillway** ครับ มีประโยชน์สำหรับควบคุมระดับน้ำในอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนให้อยู่ในระดับที่ปลอดภัย ด้วยการ

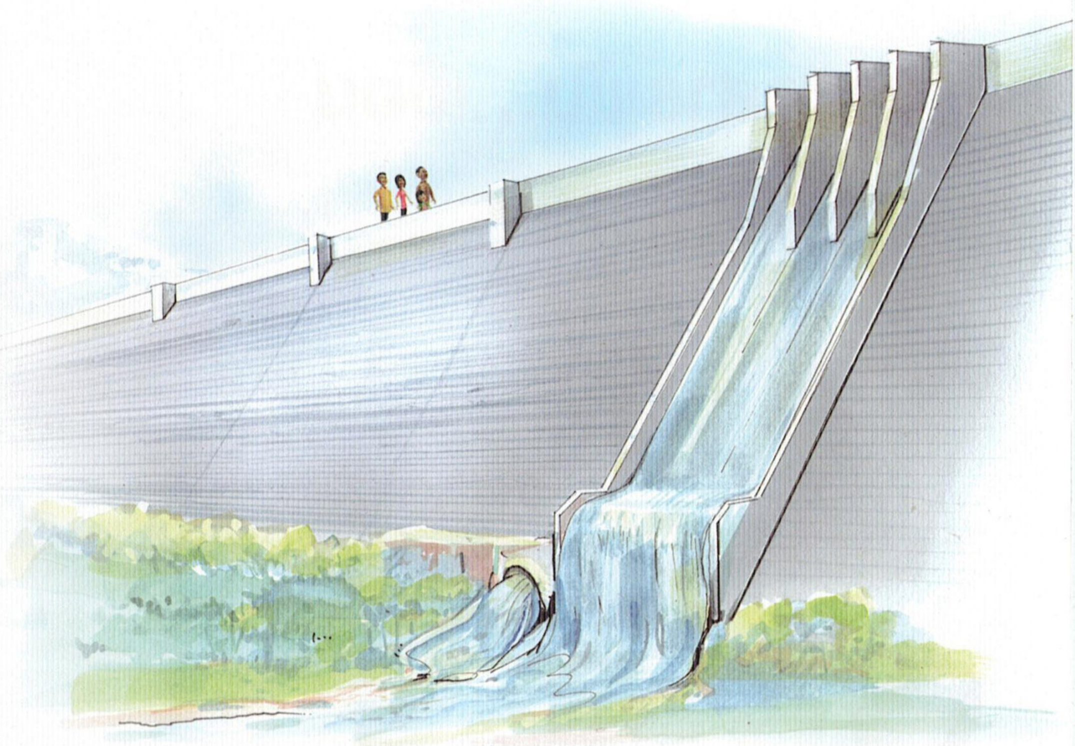

ระบายน้ำส่วนเกินออกมายังท้ายน้ำ ป้องกันไม่ให้น้ำล้นตัวเขื่อนยังไงล่ะครับ"

เด็กชายมองไปรอบ ๆ แล้วชี้ไปที่ผืนน้ำข้างหน้า ถามขึ้นว่า "แล้วถ้าฝนตกหนัก ๆ น้ำจะล้นเขื่อนมั้ยครับ"

เจ้าหน้าที่ชลประทานผู้สุดแสนใจดี ยิ้มน้อย ๆ ก่อนตอบว่า "ไม่ล้นหรอกครับ เพราะกรมชลประทาน มีวิธีการที่จะจัดการกับน้ำอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นช่วงหน้าฝนที่มีน้ำมาก ๆ หรือช่วงหน้าแล้งที่ฝนไม่ตก กรมชลประทานของเราก็ต้องบริหารจัดการให้มีน้ำในจำนวนที่เหมาะสม เพียงพอครับ แถมเรายังมีระบบเฝ้าระวังเตือนภัย และพยากรณ์สถานการณ์น้ำล่วงหน้าด้วยนะ หากหนูหรือคุณพ่อคุณแม่ รวมทั้งประชาชนทั่วไปสงสัยก็สามารถสอบถามสถานการณ์น้ำได้ที่**สายด่วนกรมชลประทาน โทร. 1460** ได้ตลอดเลยครับ"

นานาสารพัน...เขื่อน

“แล้วเขื่อนมีกี่ประเภทครับ คุณอา” ธารา พยักหน้ากับคำตอบที่ได้รับแล้วถามต่อทันที

คุณอาเจ้าหน้าที่ชลประทานก้มลงตอบเด็กชายที่แหงนหน้ารอคำตอบอย่างใจจดใจจ่อว่า “ก็มีเขื่อนเก็บกักน้ำกับเขื่อนทดน้ำครับ แต่ถ้าแบ่งตามประเภทของวัสดุก่อสร้าง ก็จะมีเขื่อนหิน เขื่อนดิน เขื่อนคอนกรีต แล้วก็เขื่อนคอนกรีตบดอัด อย่างที่เขื่อนขุนด่านปราการชล ซึ่งเป็นเทคโนโลยีการก่อสร้างที่ทันสมัยที่สุดตอนนี้เลยครับ”

คุณพ่อถามขึ้นบ้างว่า “แล้วเขื่อนเก็บกักน้ำกับเขื่อนทดน้ำ ต่างกันยังไงครับ”

“ถ้าเป็น**เขื่อนเก็บกักน้ำ** จะสร้างปิดกั้นช่องเขา ด้านหลังของเขื่อนก็จะมีลักษณะเป็นอ่างฯ ไว้สำหรับเก็บน้ำ เวลาที่มีน้ำไหลลงมามาก ๆ แล้วก็ส่งน้ำจากอ่างฯ ไปตามคลองชลประทาน หรือชลประทานระบบท่อ ไปช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกตอนหน้าแล้ง การที่อ่างเก็บกักน้ำไว้ยังจะเป็นการช่วยบรรเทาอุทกภัยอีกด้วย อย่างเขื่อนภูมิพล เขื่อนสิริกิติ์ เขื่อนลำปาว เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล เขื่อนแม่กวงอุดมธารา เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เขื่อนแควน้อย แล้วก็เขื่อนขุนด่านปราการชลนี่ จะเป็นเขื่อนเก็บกักน้ำเหมือนกัน

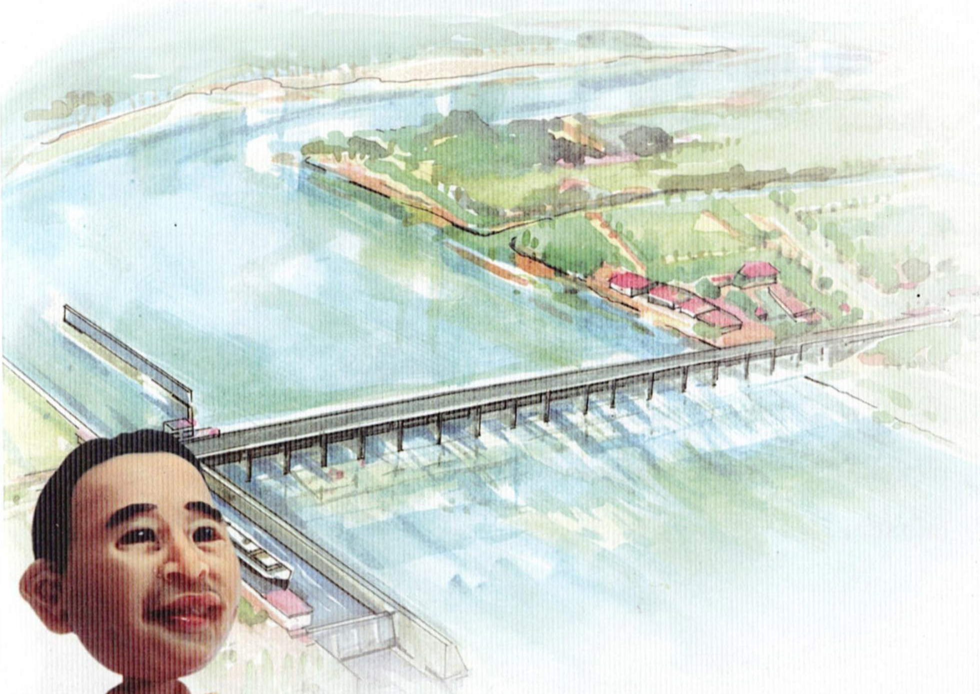

แต่ถ้าเป็น**เขื่อนทดน้ำ** ก็จะทำหน้าที่ทดน้ำที่ไหลมาในลำน้ำให้มีระดับสูงขึ้น จากนั้นก็จะส่งน้ำเข้าคลองชลประทานหรือเรียกว่าคลองส่งน้ำก็ได้ ไปให้พื้นที่เพาะปลูก ตัวอย่างของเขื่อนทดน้ำ ก็เช่น เขื่อนพระรามหก ซึ่งเป็นเขื่อนที่สร้างอย่างถูกต้องตามหลักวิศวกรรมเขื่อนแรกของประเทศไทย เขื่อนเจ้าพระยาที่เพิ่งฉลองครบ 50 ปีไปเมื่อ พ.ศ. 2550 แล้วก็เขื่อนบางปะกง เขื่อนนเรศวร เขื่อนแม่กลอง พวกนี้จะเป็นเขื่อนทดน้ำครับ”

สร้าง "เขื่อน" อย่างไร ยากไหมครับ?

ธารามองไปรอบ ๆ ตัวอีกครั้ง ก่อนถามขึ้นว่า "แล้วเขื่อนนี่สร้างยากไหมครับ ทำยังไง"

เจ้าหน้าที่ชลประทานยิ้มแล้วตอบอย่างใจเย็นว่า "อาอธิบายง่าย ๆ ก็แล้วกันนะครับ ก่อนสร้างเขื่อน กรมชลประทานจะต้องทำการสำรวจหลายด้านก่อนครับ เช่น มีการสำรวจทางอุทกวิทยา หรือพูดง่าย ๆ ว่า เราจะสังเกตปริมาณและการเปลี่ยนแปลงของน้ำในลุ่มน้ำนั้นเสียก่อน แล้วก็ใช้ข้อมูลเหล่านั้นมาคำนวณสำหรับการก่อสร้างว่า ตัวเขื่อน รวมทั้งอ่างเก็บน้ำ จะต้องมีขนาดเท่าไร กว้าง ยาว สูง เท่าไหร่ บานประตูระบายน้ำ คลองส่งน้ำ จะต้องมีขนาดเท่าไหร่ ถึงจะสามารถเก็บกักน้ำและก็ปล่อยน้ำออกไปได้ตามความต้องการอย่างเหมาะสม

แล้วยังต้องทำการสำรวจด้านอื่น ๆ เช่น ด้านธรณีวิทยา ต้องศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม สอบถามความเห็นของประชาชนก่อนด้วยครับ

แล้วทีนี้ก็จะออกแบบ พอถึงเวลาลงมือก่อสร้าง ถ้าเป็นการสร้าง**เขื่อนเก็บกักน้ำ**นะครับ กรมชลประทานก็จะเลือกพื้นที่ตรงที่เห็นว่าเหมาะสมที่สุดในการก่อสร้าง เช่น สร้างเขื่อนกั้นบริเวณที่เป็นช่องเขาแคบ แล้วพื้นที่หลังเขื่อนก็จะกลายเป็นอ่างเก็บน้ำไป

ส่วนการสร้าง**เขื่อนทดน้ำ** ก็จะเลือกพื้นที่ตรงที่เป็นส่วนโค้งของแม่น้ำ พอสร้างตัวเขื่อนเสร็จ ก็จะปิดกั้นตรงโค้งลำน้ำเดิม แล้วตัดทางน้ำใหม่ให้ไหลตัดตรงผ่านเขื่อน เพื่อให้เขื่อนทดและยกระดับน้ำแล้วส่งน้ำเข้าคลองชลประทานไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่เพาะปลูกต่อไปครับ”

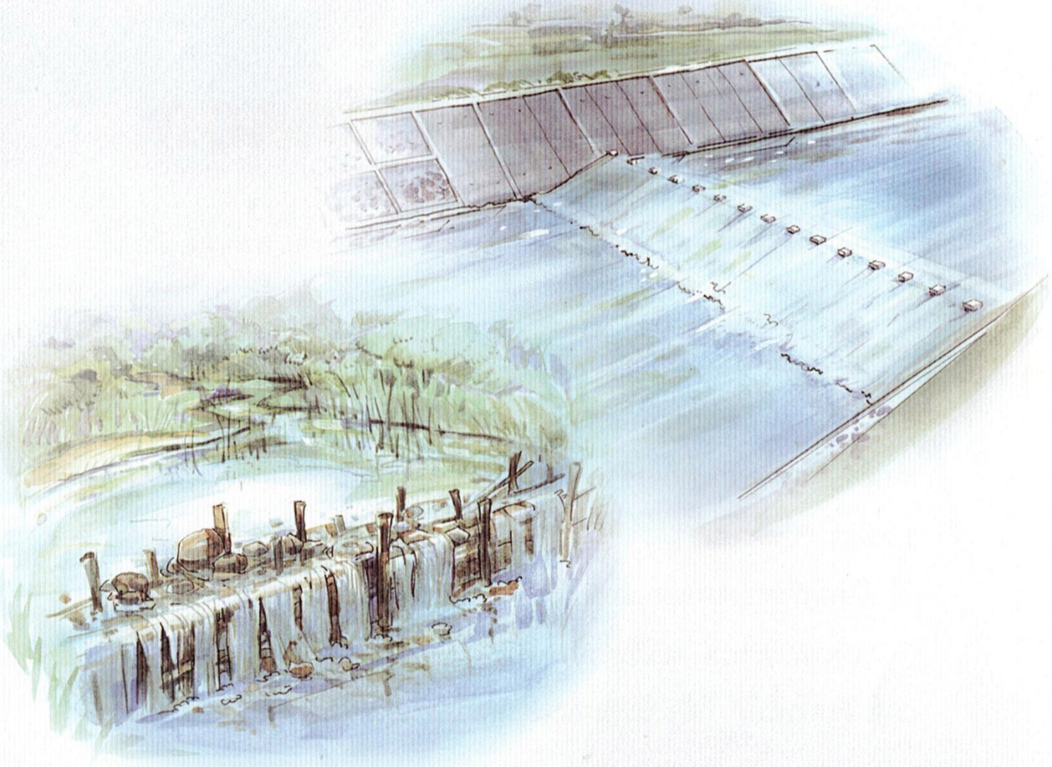

คุณพ่อถามว่า “แล้ว**เขื่อนทดน้ำ**กับ**ฝาย** แตกต่างกันยังไงครับ”

“**ฝาย** เป็นอาคารทดน้ำประเภทหนึ่งครับ แต่มีขนาดเล็กกว่าเขื่อนทดน้ำ ฝายมีอยู่หลายประเภทตามวัสดุที่ใช้ก่อสร้าง เช่น ฝายชั่วฤดู หรือ ฝายชาวบ้าน จะสร้างจากกิ่งไม้ หรือไม้กระดาน ซึ่งมีประสิทธิภาพในการทดน้ำได้ไม่เกิน 2 เมตร ส่วนฝายค่อนข้างถาวรที่ทำจากเสาไม้ จะมีอายุการใช้งานนานหน่อย ต่างจากฝายถาวรที่กรมชลประทานสร้าง ซึ่งทำจากคอนกรีต หินก่อ หรือฝายยาง ที่ได้มีการคำนวณออกแบบถูกต้องตามหลักวิชาการ ก็จะมีความมั่นคงต่อแรงดันของน้ำและต้านทานอิทธิพลการกัดทำลายของน้ำได้สูงครับ

ประโยชน์ของฝาย จะว่าไปแล้วก็เหมือนกับอาคารชลประทานอื่น ๆ คือ ทดน้ำส่งเข้าพื้นที่เพาะปลูก และเป็นตัวชะลอน้ำในฤดูน้ำหลากนั่นแหละครับ”

ทำอย่างไรให้มีน้ำใช้ตลอด

หนูน้อยช่างสงสัย ถามต่ออีกว่า "แล้วคุณอาทำอย่างไรครับ พวกเราถึงมีน้ำใช้ไม่ขาดเลย"

"หน่วยงานของอา ที่มีหน้าที่ดูแลเรื่องน้ำ เรียกว่า **กรมชลประทาน**นะครับ อาก็เป็นเจ้าหน้าที่ชลประทานคนหนึ่ง ชาวชลประทานมีกระจายอยู่ทั่วประเทศเลยครับ แล้วพวกเราก็จะช่วยกันบริหารจัดการน้ำชลประทานโดยได้รับความร่วมมือจากประชาชน"

เจ้าหน้าที่ชลประทานหนุ่มหล่อใจดี อธิบายต่อด้วยสีหน้ายิ้มแย้ม

"กรมชลประทาน จะบริหารจัดการน้ำให้ได้อย่างทั่วถึงและเพียงพอ ก่อนที่เราจะจัดการน้ำได้ ก็ต้องรู้ปริมาณน้ำต้นทุนในอ่างเก็บน้ำเขื่อนต่าง ๆ เสียก่อน

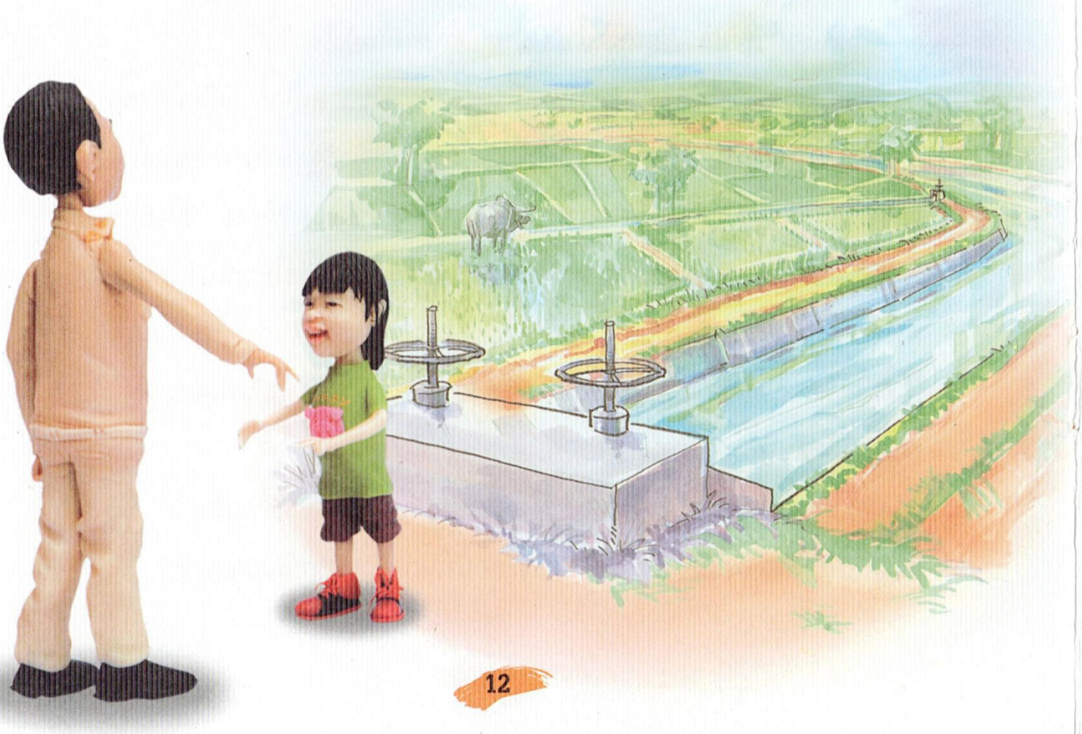

ว่ามีอยู่เท่าไหร่ แล้วคำนวณปริมาณน้ำที่จะส่งเข้าสู่คลองชลประทานสายใหญ่คลองซอย โดยมีโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาเป็นผู้ดูแลบริหารการปิด-เปิดประตูน้ำ แจกจ่ายน้ำเข้าสู่แปลงเพาะปลูกของเกษตรกร ภายใต้ข้อตกลงร่วมกันของเกษตรกรที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน แล้วมาประชุมทำความตกลงร่วมกันในการเปิด-ปิดประตูน้ำ"

"กรมชลประทาน ก็ไม่ได้มีหน้าที่สร้างเขื่อนอย่างเดียวสิครับ" ธาราถามขึ้นทันที

"กรมชลประทานมีหน้าที่หลายอย่างครับ อย่างเช่น การพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพของลุ่มน้ำ ก็คือการสร้างเขื่อนตามความเหมาะสมของลุ่มน้ำ แล้วก็บริหารจัดการน้ำก็คือการดูแลเรื่องส่งน้ำจากแหล่งเก็บน้ำส่งให้ถึงผู้ใช้น้ำทุกประเภทมีน้ำใช้อย่าง **ทั่วถึง เป็นธรรม** และยังช่วยป้องกันและบรรเทาภัยจากน้ำ ทั้งน้ำท่วม น้ำแล้ง น้ำเสียครับ"

“งานเยอะขนาดนี้ กรมชลประทานดูแลไหวเหรอครับ”

“คนชลประทานอย่างที่อาบอกไว้แล้ว มีทั่วประเทศนะครับ มีสำนักชลประทานอยู่ 17 สำนัก แล้วยังมีโครงการชลประทานจังหวัดและโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาอยู่ทุกจังหวัดทั่วประเทศ คอยดูแลเรื่องการก่อสร้างการจัดสรรน้ำและบำรุงรักษาครับ”

คุณแม่พลอยให้กำลังใจเจ้าหน้าที่ชลประทานด้วยว่า “เหนื่อยหน่อยนะคะ ต้องคอยดูแลบริหารจัดการน้ำตลอดเวลา”

“ไม่เหนื่อยหรอกครับ เพราะเดี๋ยวนี้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็น **กลุ่มผู้ใช้น้ำ** แล้วก็ร่วมมือกันบริหารจัดการน้ำกันเองภายในกลุ่ม ตกลงแบ่งปันน้ำกัน เพราะทุกคนรู้ดีว่าทรัพยากรน้ำมีจำกัด ต้องใช้อย่างรู้คุณค่า”

จัดรูปที่ดินด้วยหรือครับนี่

“แล้วกรมชลประทาน ยังต้องจัดรูปที่ดินให้กับเกษตรกรอีกด้วยใช่ไหมครับ” คุณพ่อถาม ทำให้ธาราต้องถามขึ้นว่า “แล้วการจัดรูปที่ดิน คืออะไรครับ”

“อาจะอธิบายให้เข้าใจง่าย ๆ ก็แล้วกันนะครับว่า **การจัดรูปที่ดิน** ก็คือการทำให้พื้นที่เพาะปลูกเดิมของเกษตรกรแต่ละแปลง จากที่มีขนาดและระดับสูงต่ำไม่เท่ากัน ให้เสมอเป็นระนาบเดียวกัน เพื่อให้น้ำจากระบบชลประทานเข้าไปหล่อเลี้ยงได้ทั่วถึงมีประสิทธิภาพดีขึ้นไงครับ”

“อย่างงั้น นาแถว ๆ บ้านคุณปู่ก็น่าจัดรูปที่ดินด้วยสิครับ จะได้ข้าวมากขึ้น” ธารานึกถึงนาข้าวของคุณปู่ขึ้นมาได้

“ครับ”

“แล้วคุณปู่จะบอกคุณอาได้ยังไงครับ”

“คุณปู่ก็รวมกลุ่มเพื่อน ๆ แล้วไปบอกได้ที่สำนักงานจัดรูปที่ดินของจังหวัดที่คุณปู่อยู่ ถ้าจังหวัดนั้นไม่มีสำนักงานจัดรูปที่ดิน ก็ไปแจ้งที่สำนักงานจัดรูปที่ดินจังหวัดใกล้เคียง หรือแจ้งมาที่สำนักงานจัดรูปที่ดินกลาง กรมชลประทานได้โดยตรง หรือจะบอกผ่านทางผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือ อบต.ก็ได้ครับ”

“เย้...ดีจัง ผมจะรีบไปบอกคุณปู่เลยครับ”

ขอบคุณจากใจครับ กรมชลประทาน

เป็นหน้าที่ของคุณแม่อีกแล้ว ในการให้กำลังใจกับกรมชลประทาน "ต้องขอบคุณกรมชลประทานจริง ๆ ที่ทำให้วันนี้พวกเรามีน้ำใช้อย่างอุดมสมบูรณ์"

เจ้าหน้าที่ชลประทานยิ้มด้วยความภาคภูมิใจ "นั่นคือเป้าหมายการทำงานของพวกเราทุกคนอยู่แล้วครับ กรมชลประทานต้องการเก็บกักน้ำให้ได้เพิ่มขึ้น เพิ่มพื้นที่ชลประทานให้ได้มากขึ้น แล้วก็ลดความสูญเสีย เนื่องจากภัยที่เกิดจากน้ำลง และที่สำคัญ คือ **เรามุ่งมั่นที่จะบริหารจัดการน้ำอย่างดีที่สุดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนครับ"**

ธาราและคุณพ่อคุณแม่พูดขึ้นพร้อม ๆ กันว่า "ขอบคุณครับ ขอบคุณค่ะ"

แล้วลาจากเจ้าหน้าที่ชลประทานใจดีและเขื่อขุนด่านปราการชลกลับบ้านด้วยความอิ่มเอมใจ พร้อมกับคำสัญญาของคุณพ่อที่จะพาธาราไปเที่ยวเขื่อนอื่น ๆ อีกในวันหยุดคราวหน้า....

แล้วพบกันใหม่..
สวัสดีครับ

เรื่องน้ำ ถามเรา

โทร. 1460

ศูนย์ประมวลวิเคราะห์สถานการณ์น้ำกรมชลประทาน

(ศปส.ชป.)

กรมชลประทาน

ฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ กรมชลประทาน

811 ถนนสามเสน แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300

โทรศัพท์ 0-2241-0965 โทรสาร 0-2243-6926

www.rid.go.th และ www.kromchol.com